

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

Democratie en economische groei

Remko ter Weijden (KIEM)

In deze verkenning biedt Remko ter Weijden een overzicht van wetenschappelijke inzichten over de wisselwerking tussen democratie en economische groei en de achterliggende mechanismes die hierop van invloed zijn. Ook is aan de hand van data een eerste vingeroefening gedaan om deze wetenschappelijke inzichten door te vertalen naar Nederland. Ten slotte worden enkele aanbevelingen gedaan om de wisselwerking te verbeteren voor Nederland.

Remko ter Weijden is werkzaam als Chief economist bij de directie KIEM (Kennis, Internationaal, EU en Macro-economie) van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO). Aan de verkenning hebben Anne Blanksma Çeta, Nienke Boland, Philip Breitbach en Aissatou Diallo meegewerkt. Ook willen wij Vinzenz Ziesemer van het Instituut voor Publieke Economie bedanken voor het kritisch meedenken.

Zij schreven deze verkenning als discussienotitie en vertegenwoordigen daarmee niet de opvatting van de minister van BZK en de minister van VRO. Wilt u reageren of heeft u een mening? Stuur een mail naar ce.kiem@minbzk.nl.

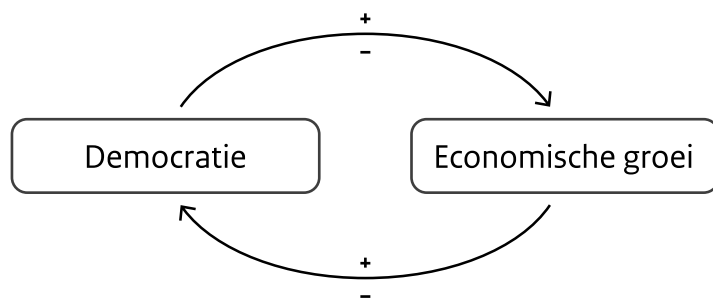
Aanleiding en doel

- › Jaren '90: liberale democratie en kapitalisme 'overwonnen'.
 - 'End of history', 'Washington consensus', Benjamin Friedman.
- › Maar nu: crises democratie en economie – ook in Nederland.
 - Is de overwinning nog wel vanzelfsprekend?
 - Economen houden zich bezig met het economisch beleid, politicologen en bestuurskundigen met de democratie.
- › Crises zijn met elkaar verbonden (Wolf, Fukuyama).
 - Hoe? Wat zegt de literatuur over de wisselwerking tussen de twee? En hoe ziet dit eruit voor NL?

Kernvraag verkenning: hoe is de wisselwerking tussen democratie en economische groei in Nederland en wat is de ontwikkeling?

Inhoud

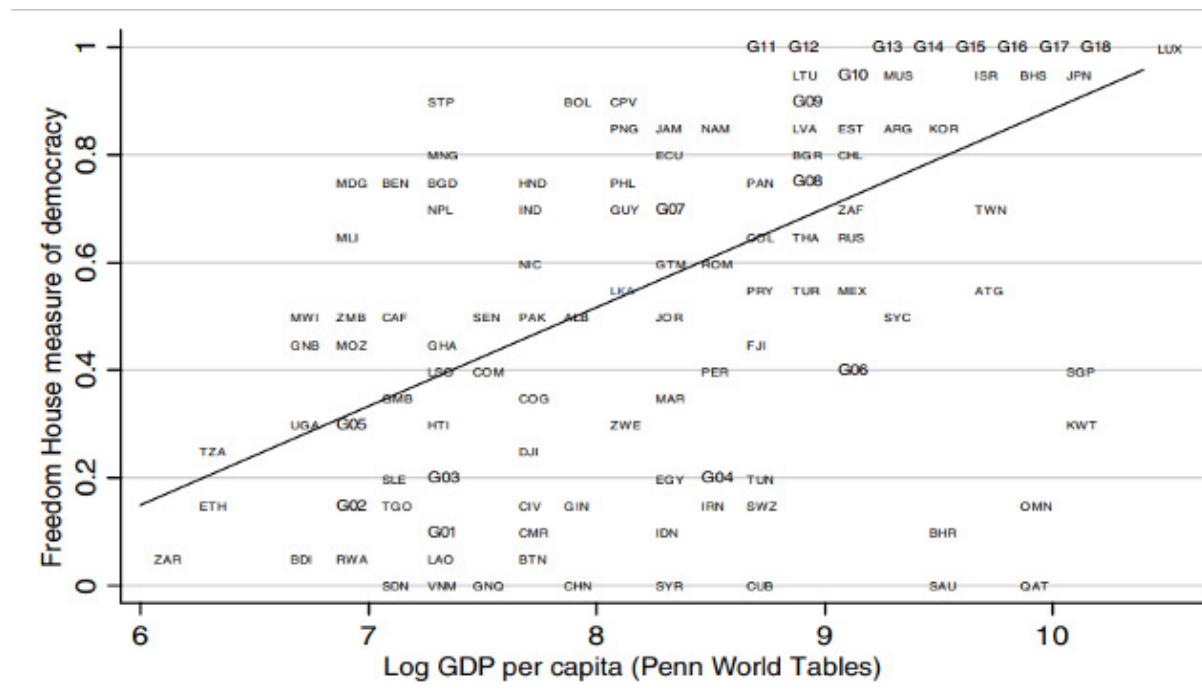
1. Wisselwerking democratie en economische groei.
2. Indicatoren verband democratie en economische groei uit de wetenschappelijke literatuur.
3. Situatie in (Europees) Nederland.

Democratie versterkt economische groei	Economische groei versterkt democratie
Democratie vermindert economische groei	Economische groei vermindert democratie

Relatie democratie en BBP per hoofd van de bevolking

Regressie BBP per capita en Freedom House meting van democratie.

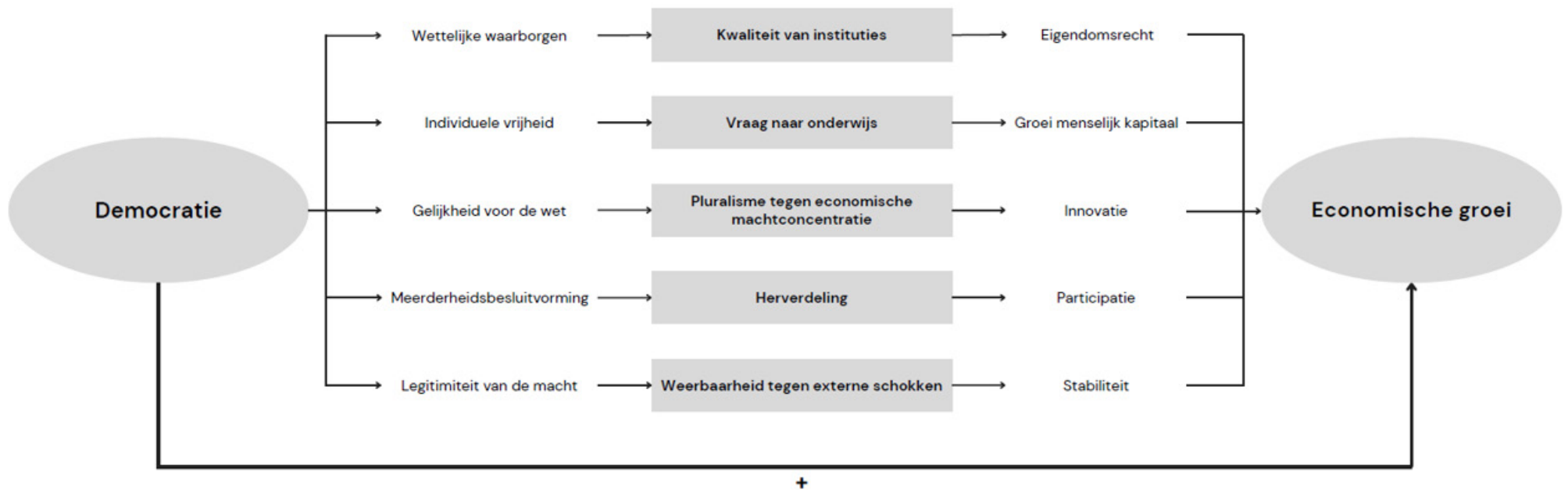
Bron: Acemoglu, Johnson, Robinson, & Yared (2008)

Indicatoren relatie democratie en economische groei; co-evolutie in kaart gebracht

Democratie versterkt economische groei (1)	Economische groei versterkt democratie (3)
<ul style="list-style-type: none"> • Kwaliteit van instituties stimuleert ondernemingszin (McCloskey, 2016), wat zorgt voor technologische innovatie en daarmee economische groei. <ul style="list-style-type: none"> • Bescherming van eigendomsrechten (Acemoglu et al., 2005; Acemoglu et al., 2019; North, 1990; Grillo, & Nanetti, 2016) • Politieke stabiliteit (Saulnier et al., 2021) • Gelijke rechten en toegang voor talent (Sandel, 2021) • Democratie leidt tot meer onderwijs (Dahlum and Knutsen, 2017) en daarmee opbouw kapitaal • Pluralisme voorkomt economische machtsconcentratie (Acemoglu & Robinson, 2019; North, 1990; Wolf, 2023) • Herverdeling laat iedereen meedoen en zorgt voor meer welvaart en groei (bijv., Acemoglu et al., 2019; Colagrossi et al., 2020; Persson & Tabellini, 2009) • Weerbaarheid voor externe schokken zorgt voor economische stabiliteit (Rodrik, 2000) 	<ul style="list-style-type: none"> • Belofte tot lotsverbetering <ul style="list-style-type: none"> • Belofte van sociale mobiliteit en economische emancipatie als bron van democratische stabiliteit (Sandel, 2021) • Vergroot vertrouwen in instituties, dit verbeterd de kwaliteit van democratische instituties (Citrin & Green, 1986; Elinas & Lamprianoun, 2014; Uslander, 2014; Breitbach et al., 2023) • Economische groei vergroot de vraag naar sociaal beleid en sociale en politieke participatie (Wolf, 2023; Friedman, 2005; Davis & Knauss, 2013) • Publieke middelen voor maatschappelijke opgaven (Baarsma, 2022; Swets & Ederveen, 2023) • Economische groei leidt tot een win-win mentaliteit i.p.v. zero sum game (Baarsma, 2022 & Axelrod, 1984)
Democratie vermindert economische groei (2)	Economische groei vermindert democratie (4)
<ul style="list-style-type: none"> • Trage besluitvorming en aanpassingsvermogen, focus op korte termijn doelen (Ghardallou & Sridi, 2020) • Vraag naar consumptie nu boven investeringen voor de toekomst (Huntington, 1968; Huntington & Dominguez, 1975; Haga, 2015) • Herverdeling kan door een deel van de samenleving gezien worden als ondermijning van eigendomsrecht (bijv., Bahgwati, 1982; Krueger, 1974; Acemoglu & Robinson, 2006; Boix & Stokes, 2003) • Democratie is kwetsbaar voor populisme. Landen waar populisme toeneemt hebben 10-15 jaar na dato circa 15% lagere economische groei (Funke, Schularick & Trebesch, 2023). 	<ul style="list-style-type: none"> • Economisch beleid en herverdeling: <ul style="list-style-type: none"> • Mogelijkheid tot groeiende (inkomens)ongelijkheid (Turchin, 2023; Andersen, 2012), wat instituties schaadt. • Technologische ontwikkelingen leiden mogelijk tot concentratie van economische baten, maar niet tot brede groei (Acemoglu & Johnson, 2023; Andersen, 2012) • Wanneer groei ten koste gaat van democratische waarden (De Bijl, 2023) • Toenemende economische groei als concentratie bij de elite leidt tot de opkomst van het populisme (Piketty, 2018) • Groei die niet in de lokale economie terecht komt en/of leidt tot grote verschillen tussen winnaars en verliezers (Rodrik 2011; Euwals & Meijerink, 2018; Rli et al., 2023)

(1) Democratie versterkt economische groei

- › Kwaliteit van instituties stimuleert ondernemingszin (McCloskey, 2016), wat zorgt voor technologische innovatie.
 - Bescherming van eigendomsrechten (Acemoglu et al., 2005; Acemoglu et al., 2019; North, 1990; Grillo, & Nanetti, 2016)
 - Politieke stabiliteit (Saulnier et al., 2021)
 - Gelijke rechten en toegang voor talent (Sandel, 2021)
- › Democratie leidt tot meer onderwijs (Dahlum and Knutsen, 2017).
- › Pluralisme voorkomt economische machtsconcentratie (Acemoglu & Robinson, 2019; North, 1990; Wolf, 2023).
- › Herverdeling laat iedereen meedoen en zorgt voor meer welvaart en groei (Acemoglu et al., 2019; Colagrossi et al., 2020; Persson & Tabellini, 2009).
- › Weerbaarheid voor externe schokken zorgt voor economische stabiliteit (Rodrik, 2000).

(2) Democratie vermindert economische groei

- › Trage besluitvorming en aanpassingsvermogen, focus op korte termijn doelen (Ghardallou & Sridi, 2020).
- › Vraag naar consumptie nu boven investeringen voor de toekomst (Huntington, 1968; Huntington & Dominguez, 1975; Haga, 2015).
- › Herverdeling kan door een deel van de samenleving gezien worden als ondermijning van eigendomsrecht (Bahgwati, 1982; Krueger, 1974; Acemoglu & Robinson, 2006; Boix & Stokes, 2003).
- › Democratie is kwetsbaar voor populisme. Landen waar populisme toeneemt hebben 15 jaar na dato circa 10% lager BBP per hoofd van de bevolking (Funke, Schularick & Trebesch, 2023).

(3) Economische groei versterkt democratie

- › Belofte tot lotsverbetering:
 - Belofte van sociale mobiliteit en economische emancipatie als bron van democratische stabiliteit (Sandel, 2021).
 - Vergroot vertrouwen in instituties, dit verbetert de kwaliteit van democratische instituties (Citrin & Green, 1986; Elinas & Lamprianoun, 2014; Uslaner, 2014; Breitbach et al., 2023).
- › Economische groei leidt tot een win-win mentaliteit (speltheorie).
- › Economische groei vergroot de vraag naar sociaal beleid en sociale en politieke participatie (Wolf, 2023; Friedman, 2005; Davis & Knauss, 2013).
- › Publieke middelen voor maatschappelijke opgaven (Baarsma, 2022; Swets & Ederveen, 2023).

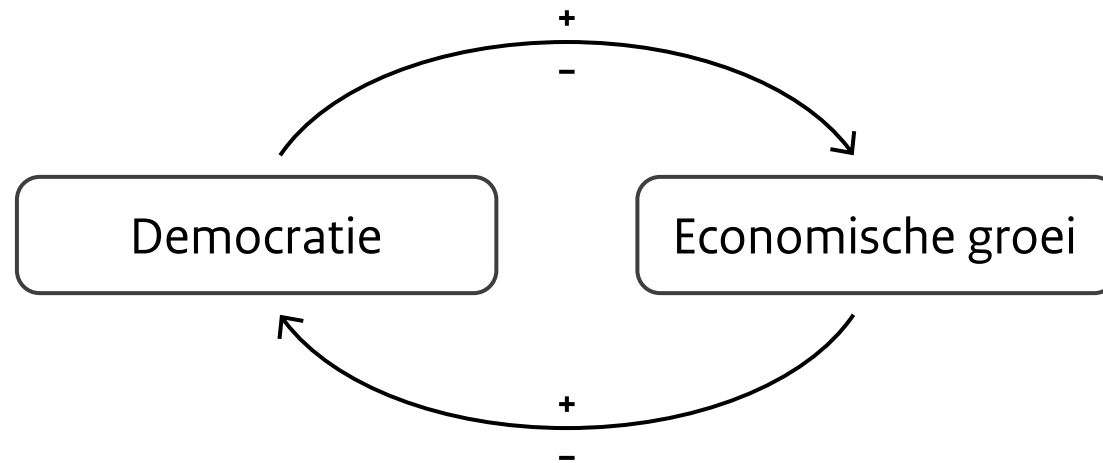

(4) Economische groei vermindert democratie

- › Economisch beleid en herverdeling:
 - Mogelijkheid tot groeiende (inkomens)ongelijkheid (Turchin, 2023; Andersen, 2012), wat instituties schaadt.
 - Technologische ontwikkelingen leiden mogelijk tot concentratie van economische baten, maar niet tot brede groei (Acemoglu & Johnson, 2023; Andersen, 2012).
 - Groei die niet in de lokale economie terechtkomt en/of leidt tot grote verschillen tussen winnaars en verliezers (Rodrik 2011; Euwals & Meijerink, 2018; Rli et al., 2023).
- › Wanneer groei ten koste gaat van democratische waarden (De Bijl, 2023). Voorbeeld: grenzen aan groei gegeven duurzaamheidsdoelen.
- › Toenemende economische groei als concentratie bij de elite leidt tot de opkomst van het populisme (Piketty, 2018).

Wisselwerking: een complex systeem

Herverdeling: een voorbeeld van wisselwerking

<p>Democratie + → economische groei</p> <p>Herverdeling laat iedereen meedoen en zorgt voor meer welvaart en groei (Acemoglu et al., 2019; Colagrossi et al., 2020; Persson & Tabellini, 2009).</p>	<p>Economische groei + → democratie</p> <p>Herverdeling is nodig voor de belofte van sociale mobiliteit en economische emancipatie als bron van democratische stabiliteit (Sandel, 2021).</p>
<p>Democratie - → economische groei</p> <p>Herverdeling kan ook gezien worden als ondermijning van eigendomsrecht (Bahgwati, 1982; Krueger, 1974; Acemoglu & Robinson, 2006; Boix & Stokes, 2003) waardoor het lopen van risico minder wordt beloond en kapitaalaccumulatie daalt.</p>	<p>Economische groei - → democratie</p> <p>Onvoldoende herverdeling leidt tot de mogelijkheid van groeiende (inkomens) ongelijkheid (Turchin, 2023; Andersen, 2012; Piketty 2018), wat vertrouwen in instituties schaadt die daardoor minder goed gaan functioneren.</p>

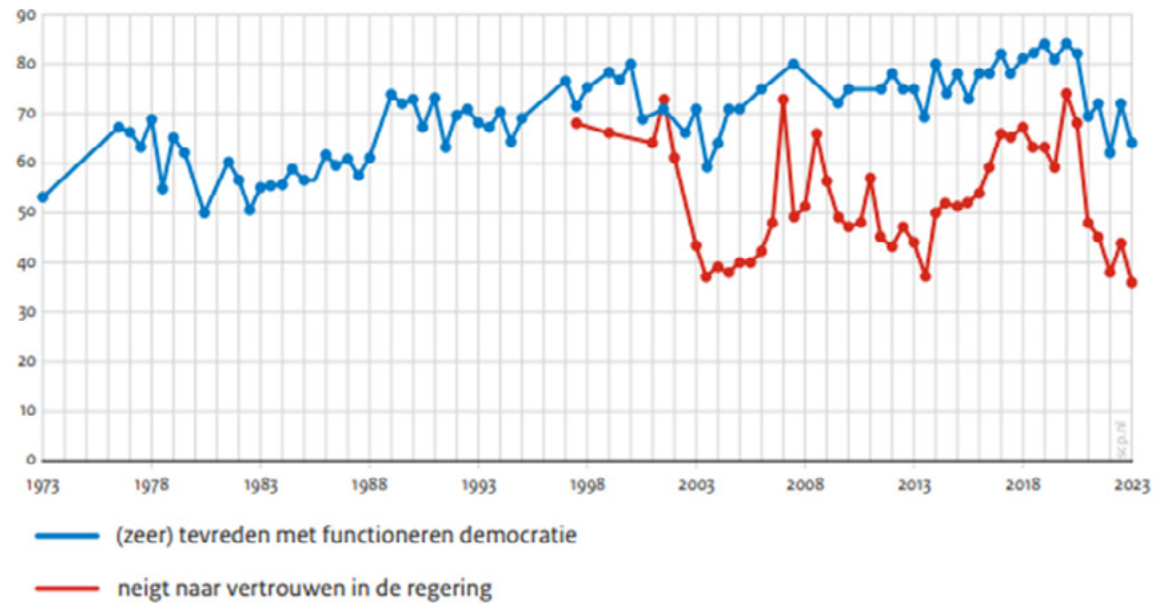
Situatie in Nederland: Moeten we ons zorgen maken?

- › Vijf wisselwerkingen nader beschouwd voor Nederland
 1. Kwaliteit van instituties (democratie naar economische groei)
 2. Belofte tot lotsverbetering (economische groei naar democratie)
 3. Vraag naar onderwijs (democratie naar economische groei)
 4. Herverdeling en verschillen (democratie naar economische groei)
 5. Publieke middelen (economische groei naar democratie) en investeringen (democratie naar economische groei)

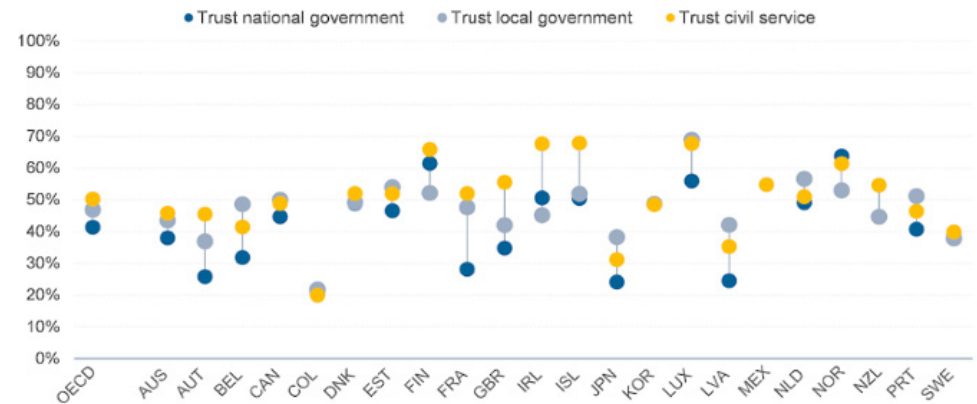
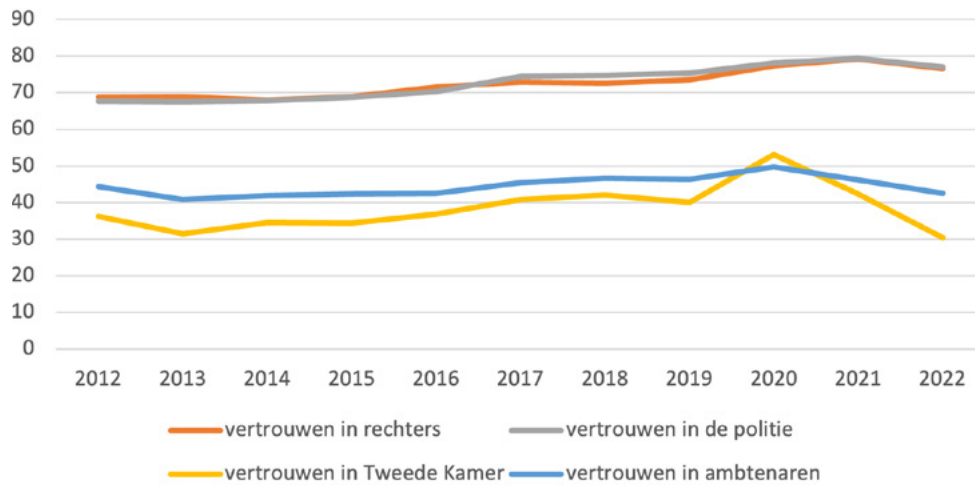

Mechanisme:

- > Het positief effect van democratie op economische groei wordt kleiner wanneer herstel in vertrouwen achterblijft na een dip. Onder deze proxy moeten we dieper kijken naar de werking van onze democratische en economische instituties.

Tevredenheid met democratie en vertrouwen in de regering, bevolking van 15+, 1973-voorjaar 2023 (%). Bron: SCP.

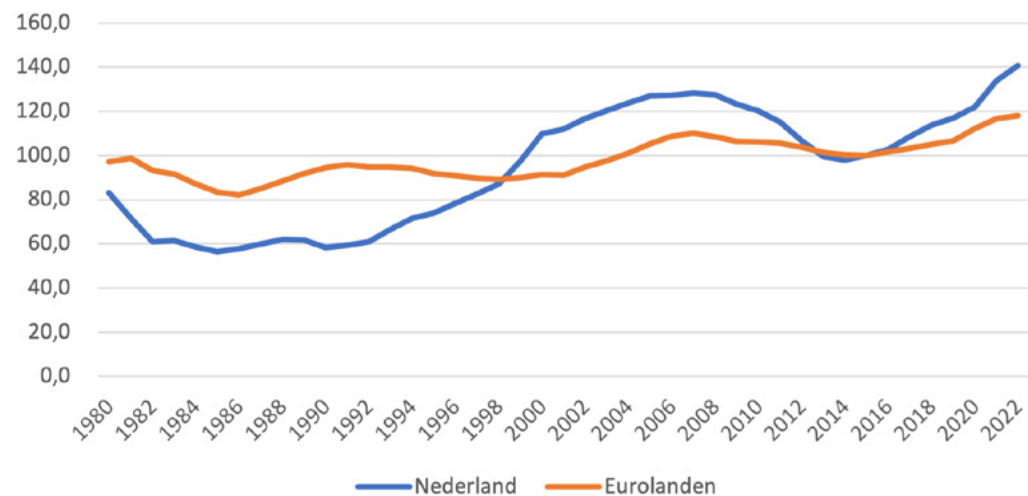
Vertrouwen in instituties (%). Bron: CBS.

Percentage van de respondenten dat aangeeft vertrouwen te hebben in verschillende overheidsinstellingen, antwoorden 6- 10 op een 10 puntsschaal, 2021. Bron: OESO.

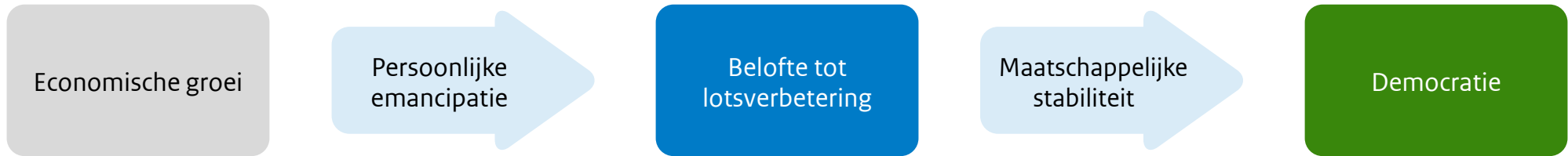

- › Wanneer economische instituties niet goed werken, wordt de burger geconfronteerd met uitkomsten die het vertrouwen in het oplossend vermogen van democratie doet afnemen.
- › Stagnatie op de woningmarkt schaadt ook economische groei door minder flexibiliteit op de arbeidsmarkt.

Verhouding huizenprijs (index) – inkomen (index) 2015=100

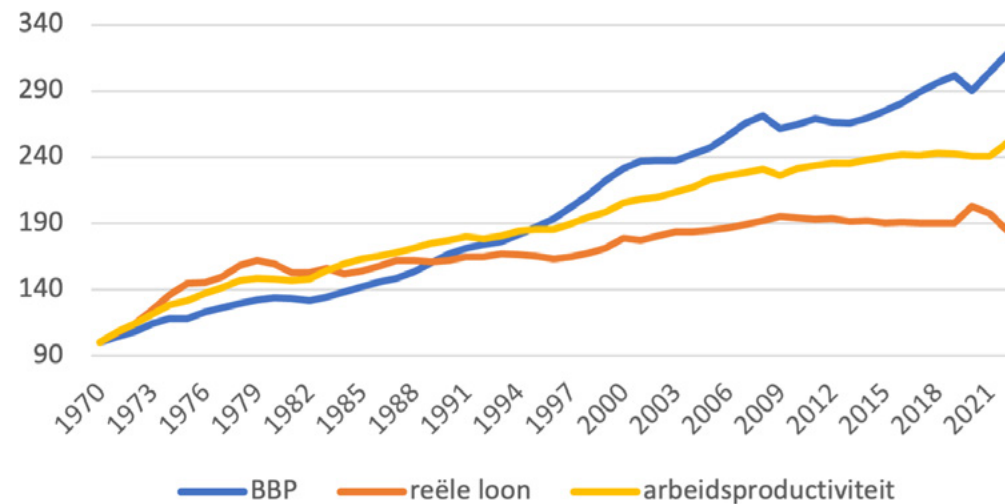

Verhouding huizenprijzen - inkomen (index). Bron: OECD (2020).

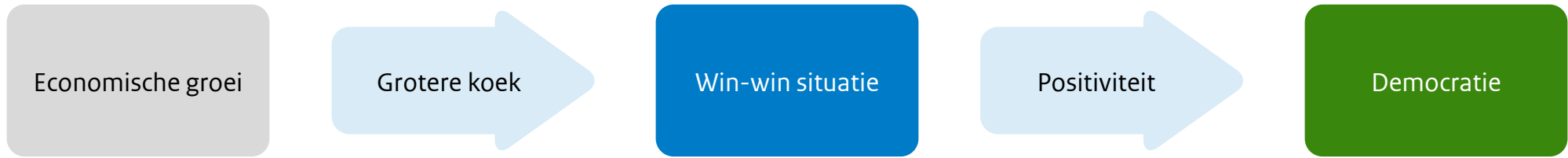
Mechanisme:

- › Economische groei bevordert persoonlijke emancipatie.
- › Persoonlijke emancipatie creëert belofte tot lotsverbetering.
- › Belofte tot lotsverbetering zorgt voor maatschappelijke stabiliteit en een stabiele democratie.

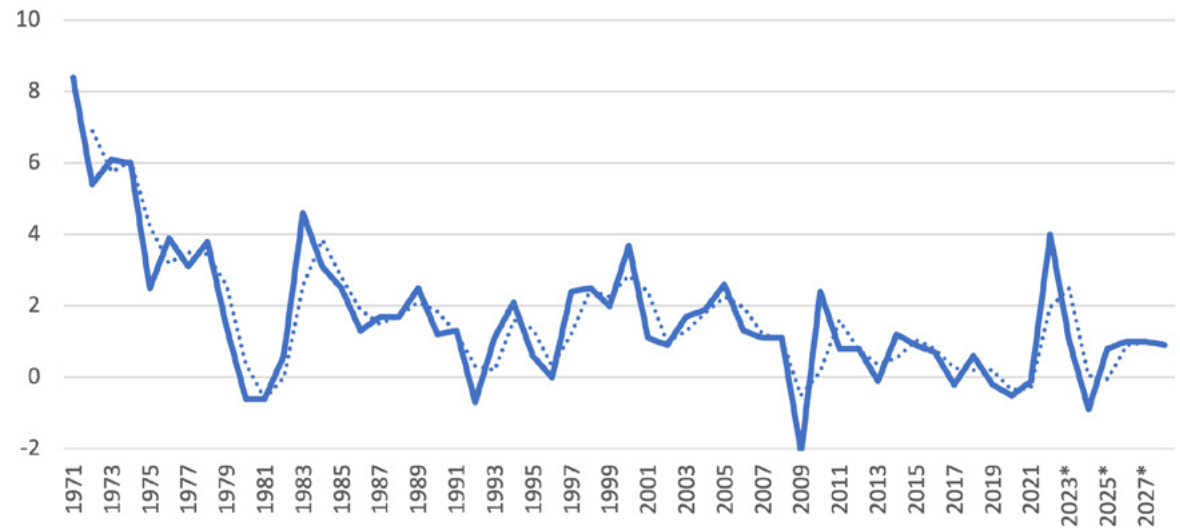
BBP, reële lonen en arbeidsproductiviteit.

De gegevens zijn geïndexeerd (1970=100). Reële lonen zijn gebaseerd op per gewerkt uur. Arbeidsproductiviteit wordt gemeten per uur. Data: CBS, World Bank Data.

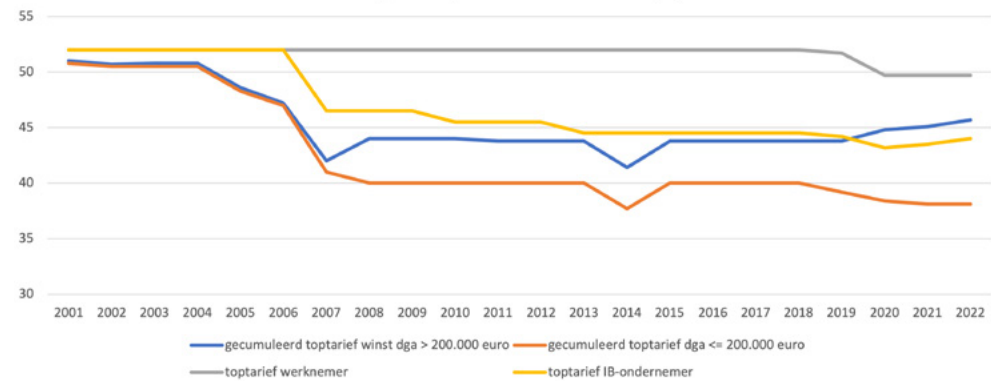
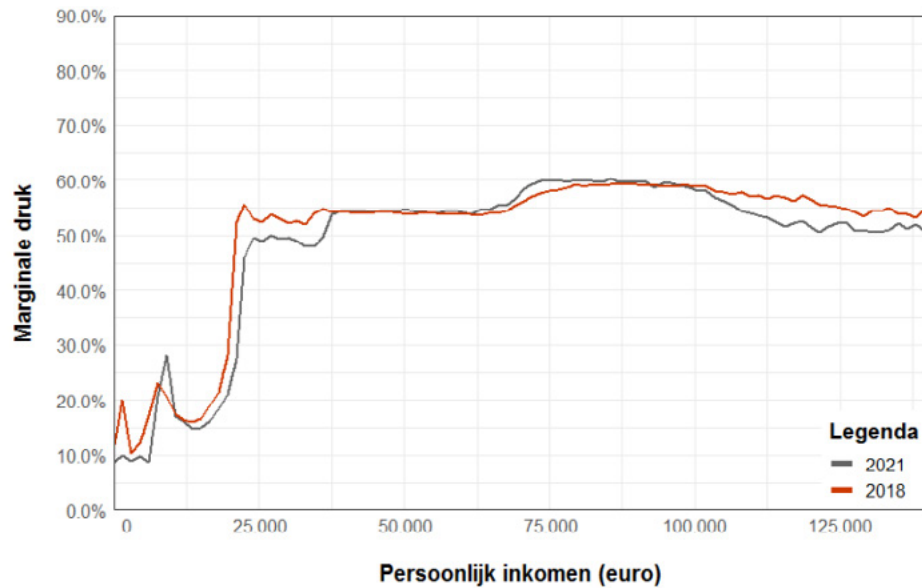

Mechanisme:

- > Economische groei maakt de koek groter.
- > Hierdoor hoeft de ene groep niet in te leveren voor de vooruitgang van de ander, een win-win situatie.
- > Dit leidt tot brede draagvlak voor de democratie.

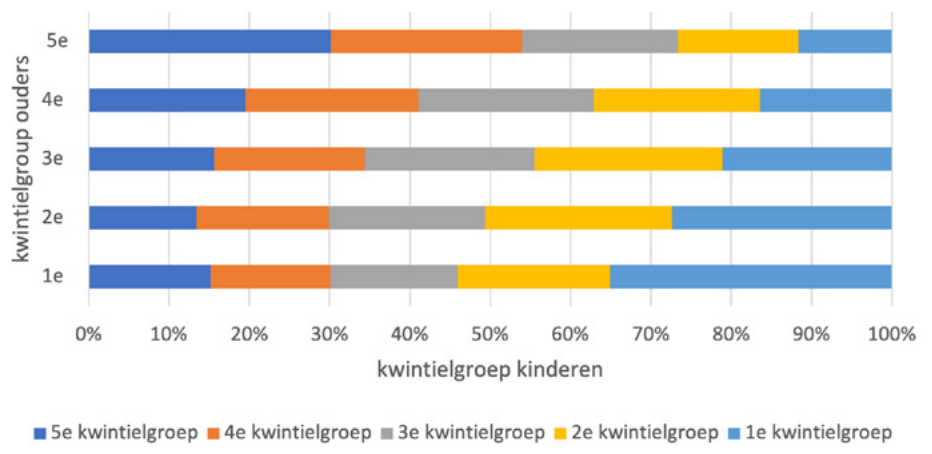
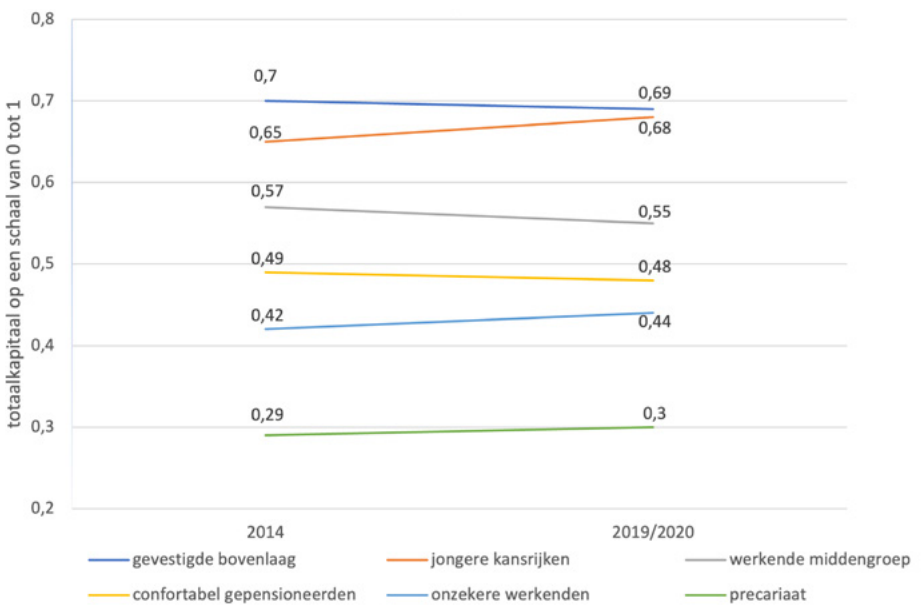

Arbeidsproductiviteitstijging (%). Data: CBS.

Marginale druk naar persoonlijk inkomen.
 Bron: Kamerbrief SZW en FIN (2019D38009).

Marginale toptarieven sinds 2001 (%).
 Bron: IBO Vermogensongelijkheid.

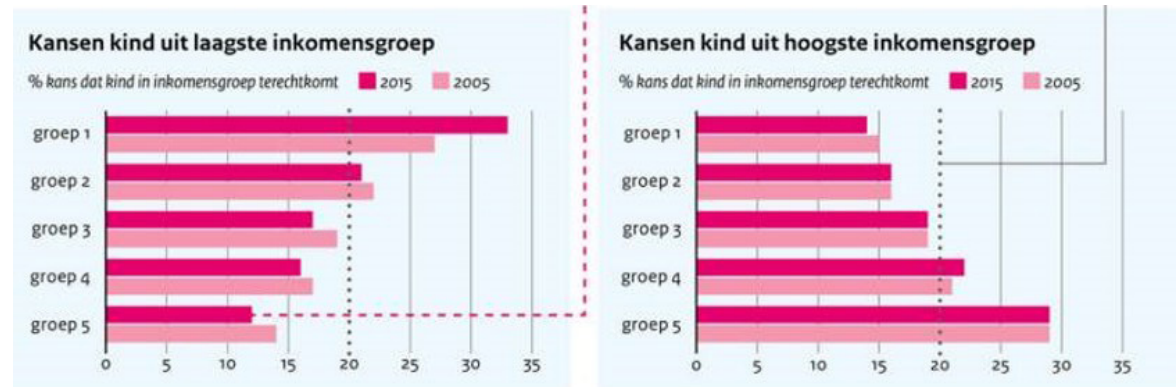
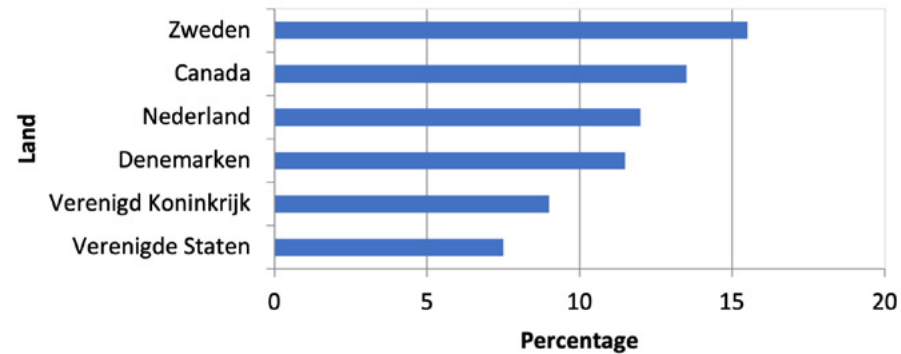
Verschillen in totaalkapitaal tussen de zes groepen, 2014 en 2019/2020.
Bron: SCP.

Inkomensgroep kinderen naar inkomensgroep ouders. Bron: CBS.

- > De kansen om op te klimmen naar een hogere-inkomensgroep lijken te zijn afgenomen, kinderen uit de hoogste inkomensgroepen juist een grotere kans hebben om hun status te behouden.
- > Nederland is in de internationale context gemiddeld qua sociale mobiliteit.

Samenhang inkomen ouders en inkomenskansen van kind

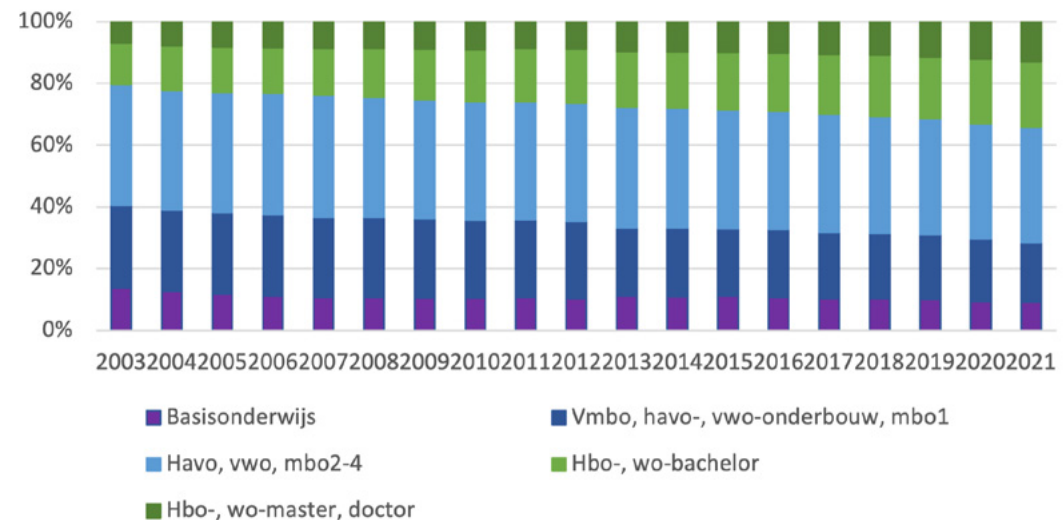
Centraal Planbureau. (2020). Centraal Economisch Plan 2020.

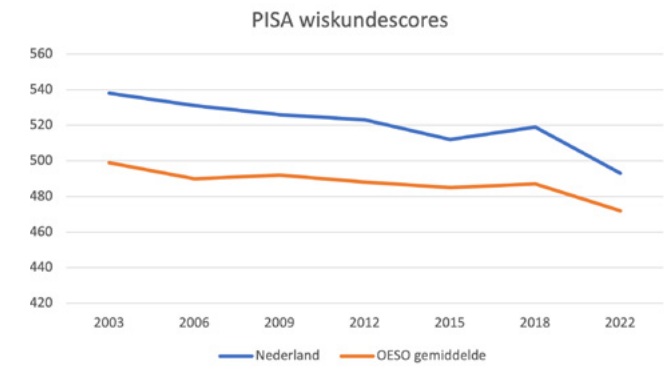
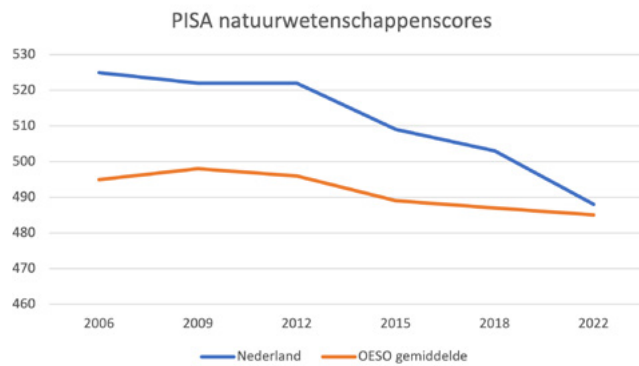
Mechanisme:

- > Democratie zorgt ervoor dat iedereen even belangrijk is.
- > Dit leidt tot hoger onderwijsniveau.
- > Meer kennis is goed voor productiviteit, voor adaptatie van technologie en tot meer aanpassingsvermogen.

Onderwijsniveau Bevolking

Onderwijsniveau van mensen tussen 15 en 90 jaar. Bron: CBS.

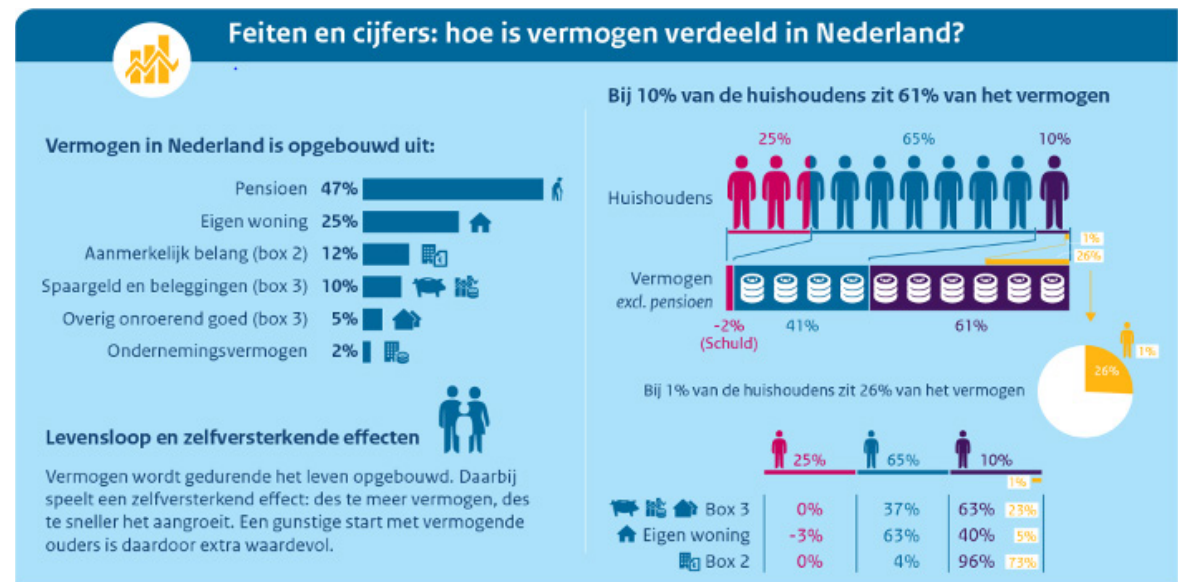

Natuurwetenschappen, leesvaardigheid en wiskundescores NL en OESO gemiddelde. Bron: OESO.

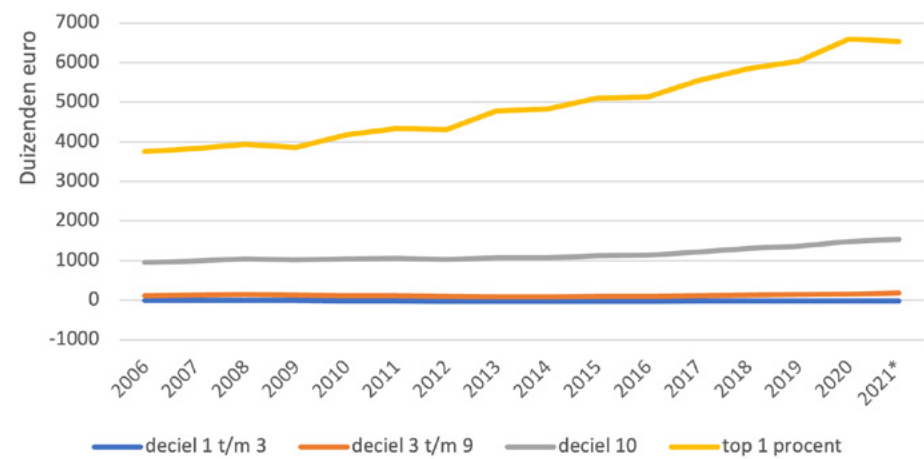
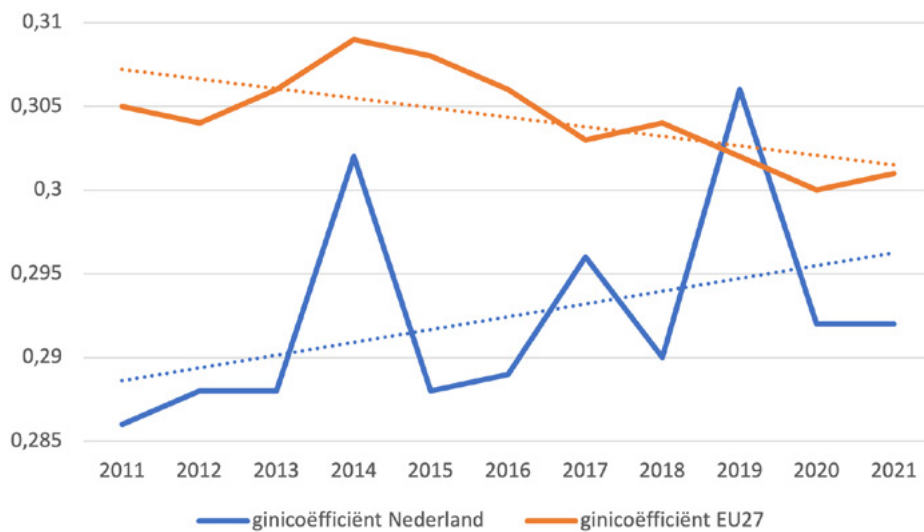

Mechanisme:

- › Meerderheidsbesluitvorming leidt tot herverdeling.
- › Herverdeling door de overheid bevordert economische participatie, machtsconcentratie in de markt gaat dit juist tegen.
- › Participatie stimuleert economische groei.

Infographic vermogensverdeling Nederland. Bron: IBO Vermogensongelijkheid.

Ginicoëfficiënt inkomen. De stippellijnen tonen de trend van de respectieve variabele. Data: CBS, Eurostat

Ontwikkeling vermogen, decielen en top 1 procent. Data: CBS.

Economische groei

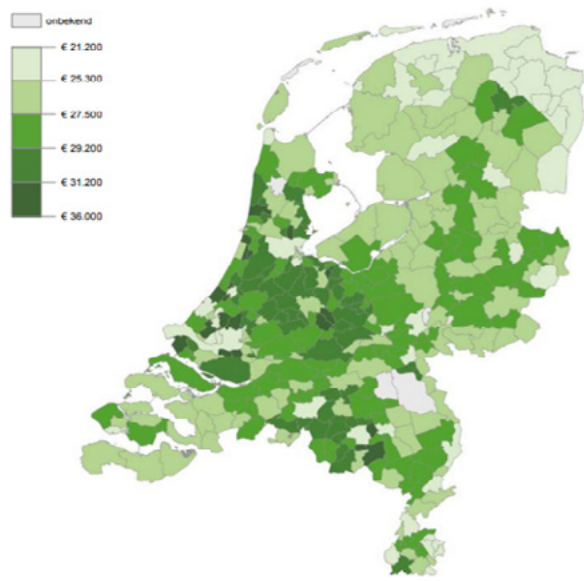
Regionale verschillen

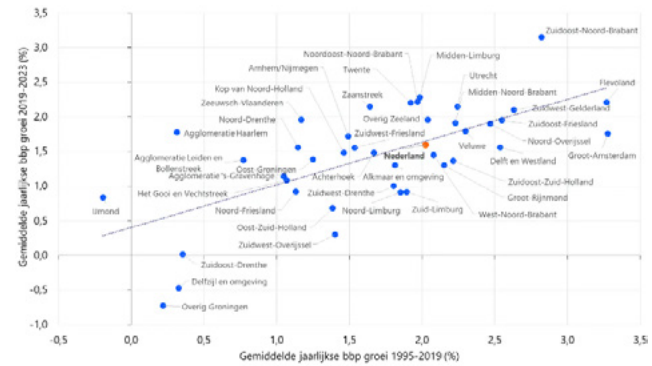
Democratie

Mechanisme:

- > Economische groei kan ongelijk terecht komen en leiden tot regionale verschillen.
- > Dit zorgt voor instabiliteit in de democratie.

Mediaan besteedbaar inkomen per gemeente, 2020. Bron: Elke Regio telt, CBS (2022)

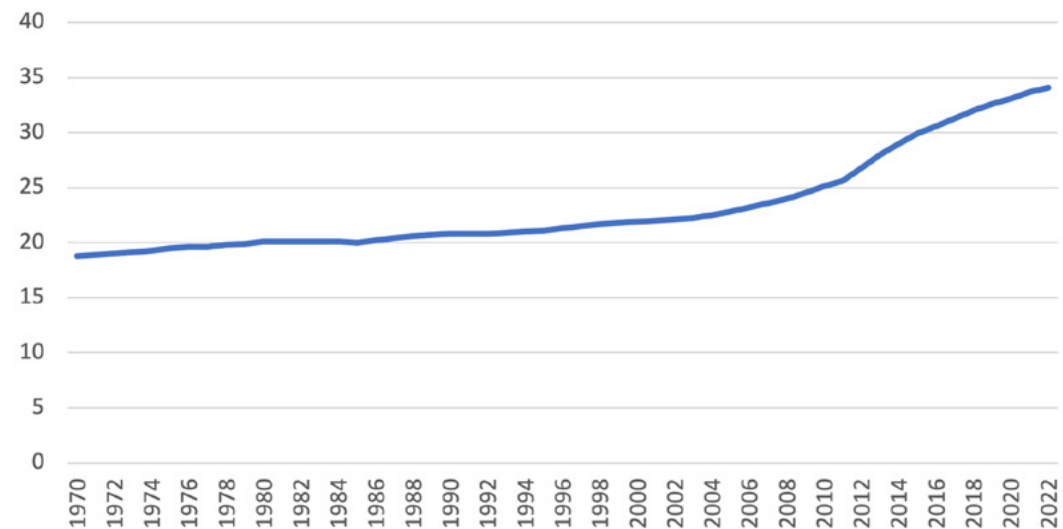

Vergelijking regionale gemiddelde jaarlijkse bbp-groei 1995-2019 en 2019-2023 (%). Bron: RaboResearch (2023)

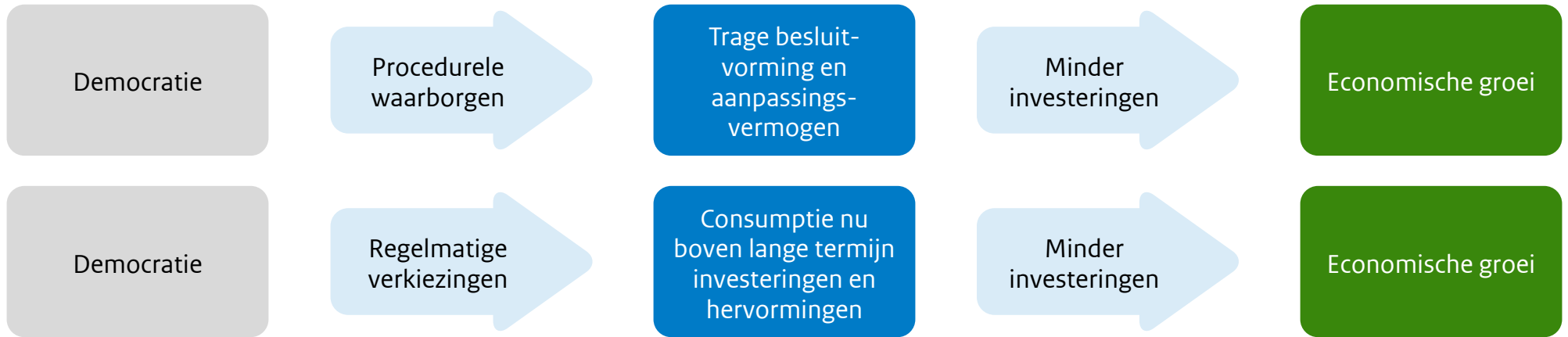

Mechanisme:

- › Economische groei genereert belastinginkomen.
- › Belastinginkomen is nodig om genoeg publieke middelen te hebben om maatschappelijke opgaven aan te gaan.
- › Aangaan van deze opgaven zorgt voor maatschappelijke stabiliteit en een stabiele democratie.

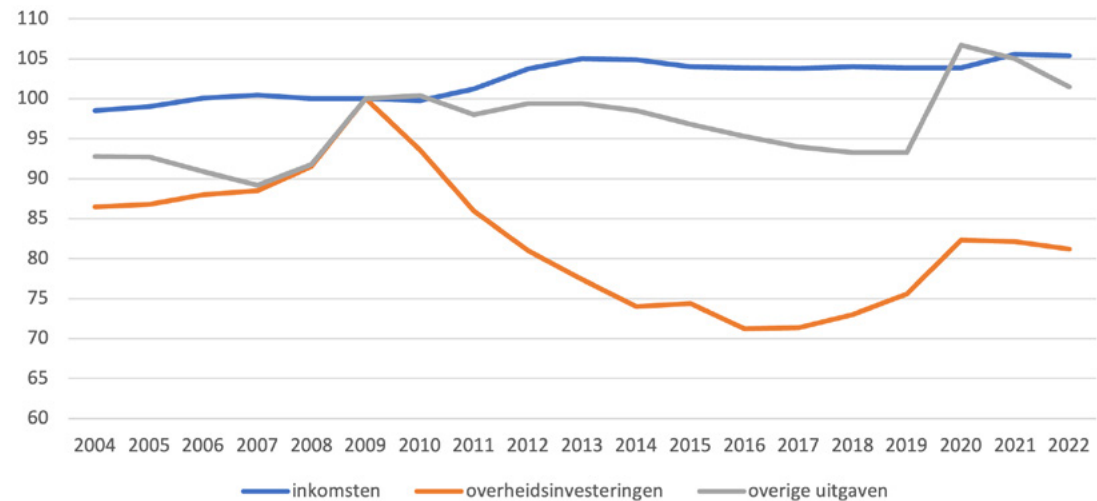

Vergrijzing (aantal 65+ tov aantal 20-65 jarigen) Data: CBS

Mechanisme:

- > Procedurele waarborgen leiden tot trage besluitvorming.
- > Regelmatige verkiezingen leiden tot kortetermijnvisie.
- > Beide hinderen investeringen.

Index Eurolanden inkomsten, uitgaven en overheidsinvesteringen (2009 = 100).
Gebaseerd op Zettelmeyer (2023)

Democratie		Economische groei	
1. Versterkt economische groei		3. Versterkt democratie	
Vertrouwen in tweede kamer en regering is laag	↓	Stagnerende productiviteitsgroei en hoge marginale druk zetten belofte tot lotsverbetering onder druk	↓
Vertrouwen in instituties internationaal	=	Publieke middelen voor maatschappelijke opgaven	↓
Vertrouwen in rechters, politie en medemens is gestegen	↑	Ongelijkheid in Nederland (arbeid en vermogen)	=
Weerbaarheid externe schokken: lage staatsschuld	↑	Zorgen over sociale mobiliteit	↓
Middenklasse	=		
2. Vermindert economische groei		4. Vermindert democratie	
Focus op korte termijn	↑	Marktmacht	↑
Te weinig investeringen (publiek en privaat)	↑	Regionale ongelijkheid	↑
		Overheidsfalen in verdelen schaarste	↑

Positieve wisselwerking lijkt achteruit te gaan

- › Vertrouwen in instituties afgenomen en herstel gaat langzamer, dit schaadt de kwaliteit van instituties en daarmee de economische groei. Niet goed werkende economische instituties schaden het vertrouwen in het oplossend vermogen van de democratie.
- › Belofte tot lotsverbetering staat onder druk.
- › Risico op toename zero-sum handelen i.p.v. koek groter maken.
- › Publieke middelen voor maatschappelijke opgaven stagneren.
- › Kortetermijnvisie in begrotingsbeleid, te weinig (publieke) investeringen.
- › Herverdeling en ongelijkheid zet maatschappelijke stabiliteit onder druk. Risico dat groepen of regio's afhaken in onze democratie.

Meer aandacht nodig voor wisselwerking democratie en economische groei

- › Zorgen over de wisselwerking, wat betekent dit voor onze economie en democratie?
- › Hoe voorkomen we een scheiding? Wat op de mediationtafel?
 - Dit betekent in ieder geval dat we in ons beleid meer rekening moeten houden hoe democratie en economische groei elkaar beïnvloeden.
 - Verbetering instituties draagt bij aan economische groei.
 - Kijken op welke wijze er meer gewerkt kan worden met langetermijnakkoorden.